

ГАНДИ ВА “ТУЗ ҚОНУНИ”

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7398747>

Пулатов Шердор Нетьматжонович

Шарқ фалсафаси ва маданияти кафедраси 3 босқич докторанти
Тошкент давлат шарқшунослик университети

АННОТАЦИЯ

Маҳатма Ганди бошчилигидаги миллий озодлик ҳаракати Ҳиндистон озодлиги кураши ва Ҳиндистон тарихи, шунингдек, инсоният тарихида алоҳида аҳамиятга эга. Бунинг сабаби шундаки, биринчи мартда бундай сиёсий ҳаракатларда омма фаол иштирок этди. Зеро, Ганди озодлик курашига бутун халқни жалб қила олди. Ушбу ҳаракатларда миллионлаб эркак ва аёллар, қариялар, ҳатто, болалар ҳам инглиз империализми ва мустамлакачилигига қарши курашда олий мақсадга эришиш учун гайрат ва жасорат кўрсатиб, Ҳиндистон тарихида мисли кўрилмаган азоб-уқубатларга бардош бера олдилар.

***Калит сўзлар:** Ҳиндистон, Маҳатма Ганди, миллий озодлик, сатягҳара, туз қонуни, сваражни, иқтисодий-сиёсий масалалар, Данди.*

ANNOTATION

The national liberation movement led by Mahatma Gandhi is of particular importance in India's struggle for freedom and the history of India, as well as the history of mankind. The reason for this is that the public actively participated in such political actions for the first time. After all, Gandhi was able to involve the whole people in the struggle for freedom. In these movements, millions of men and women, the elderly and even children, have shown diligence and courage to achieve the highest goal in the struggle against British imperialism and colonialism, and have endured unprecedented suffering in the history of India.

***Key words:** India, Mahatma Gandhi, national liberation, satyagraha, salt law, swaraj, economic and political issues, Dandi.*

Маҳатма Ганди етакчилигидаги миллий озодлик ҳаракатининг энг муҳим аҳамияти шундан иборатки, у тажовузкор ва жанговар кураш ўрнига зўравонликсиз ҳаракатни қўллаб, ҳинд халқининг чидам ва матонатини ўзига сингдириб, куч ва қувват манбаига айланди. Ганди Жанубий Африка ва Ҳиндистонда кўплаб оммавий ҳаракатларга раҳбарлик қилди, лекин уларнинг

энг асосийларидан Ровлатт Қонуни (Сатягҳара, 1919 йил), Фуқаровий итотсизлик (Туз қонуни, 1930-31 йиллар), “Ҳиндистонни тарк этинг” ҳаракати (1942 йил) бўлиб, Ҳиндистон мустамлакачилигининг азоб-уқубати ва ғалаёнларини бошдан кечирди.

“Туз юриши” ёки “Туз Сатяграҳаси” Ганди томонидан пухта ўйланган алоҳида сиёсий стратегия ҳисобланади. У 1930 йилда инглизларга қарши умуммиллий фуқаровий итотсизлик ҳаракатини бошлади. 1929 йил декабрь ойида Жаваҳарлаъл Неру раислигида Конгресснинг Лаҳордаги сессиясида “Пурна Свараж” резолюциясини эълон қилди. 1929 йил 31 декабрда Конгресс Мустақиллик байроғини кўтарди, Бутун Ҳиндистон Конгресси қўмитасига фуқаровий итотсизликни бошлаш ваколатини тўлиқ юкледи. Халқни озодлик кураши ва фуқаровий итотсизлик ҳаракати учун тайёрлаш керак эди. Бу масала Ганди зиммасига тушди. Мамлакатни фуқаровий итотсизлик ҳаракатига қандай тайёрлаш мумкин? Инглиз мустамлакачилигидан озодликка эришиш учун миллатни қандай кўтариш керак? Ганди чинакам озодлик ва эркинликка ўз-ўзини поклаш, фидоийлик ва зўравонликсиз ҳаракати орқали эришиш мумкинлигига тўлиқ амин бўлди. Аммо Лаҳор Конгрессида фикрларда жиддий фарқ бор эди. Лекин Ганди ўз стратегиясини ҳинд оммаси ва Британия ҳукуматини ҳисобга олган ҳолда шакллантиради. Дарҳақиқат, умумий вазият 1920-1922 йиллардаги “Ровлатт қонуни” давридагидан бутунлай фарқ қилар эди. Мамлакатда иқтисодий тушқунлик, завод ишчилари орасида тартибсизликлар юзага келган бўлиб, тадқиқотчи Б.Р.Нанда уни қуйидагича таърифлайди: “1919-1920 йиллардагидан фарқли тарзда, Ровлатт қонунлари каби ёки Панжоб ҳарбий қонуни каби жиддий норозилик йўқ. Халифат учун ҳинд-мусулмон тафовутлари унчалик даражада кучли эмас эди”¹. Демак, Ганди ва унинг тарафдорларининг асосий вазифаси одамларни уйғотиш ва уларнинг тинч ҳаракатланишини таъминлаш эди.

1930 йил 10 январда Ганди Неруга шундай дейди: Биз “Лаҳорда ажралганимиздан бери мен фуқаролик итотсизлиги тизимларини ишлаб чиқдим, аниқ йўлимни кўрмадим. Аммо шуни англаб етдимки, ҳозирги ҳолатда ҳеч қандай фуқаровий итотсизликни Конгрессе номидан таклиф этиб бўлмайди. Бу ишни мен ва бир нечта ҳамроҳлар билан амалга ошириш мумкин”².

¹ Divya P. J. Gandhi as a political communicator. Diss. ...PhD Philosophy science. Mumbai. 1996. – P. 161.

² The Collected Works of Mahatma Gandhi, (New Delhi: Publications Divisions Ministry of Information and Broadcasting, Govt of India), Vol. 42, P. 382. (CWMG).

1930 йил 26 январда Конгресс ишчи кўмитаси Мустақиллик куни сифатида нишонлашни қарор қилди. Бунинг ортидаги ғоя фуқаровий итоатсизлик ҳаракатини бошламаслик эди; бу омма ғайратини кўзғатиш ва рағбатлантиришга қаратилган тактика эди.

Охир-оқибат, Ганди 1930 йил 26 январда “Мустақиллик куни”ни нишонлашни эълон қилиш орқали келажак фаолиятидаги биринчи қадамни қўйди. Аммо орадан бир ҳафта ўтиб, 1930 йил 2 февралда Ганди Свараж моҳиятини тушунтириш ва унга эришиш учун ўн бир бандни ўз ичига олган манифест лойиҳасини ишлаб чиқди. Ўн бир банд қатор ижтимоий-иқтисодий ислохотлардан иборат эди. У вице-қирол Ирвинга йўллаган мактубида ислохотлар ҳақида батафсил тушунча берган эди.

Бу ерда Ганди ўзининг Жанубий Африкадаги тажрибасидан фойдаланиб, Ганди Туз қонунига амал қилишни тўхтатиш учун бошлайдиган ҳаракатидан олдин вице-қиролга ўз ниятини маълум қилди: “Мени ҳибсга олиш орқали лойиҳамизни тўхтатишингиз мумкин. Умид қиламанки, ўн минглаб одамлар мендан кейин ҳам интизомли тарзда ишни бажаришга тайёр турадилар ва Туз актига бўйсунмасликлари учун ҳар қандай жазога тайёр турадилар”³.

Маҳатма Ганди ошкораликни, жамоатчилик хабардорлигини яратишга, туз қонунларига қарши норозилик билдириш ва Ҳиндистонда мустамлака Британия ҳукуматини тугатишга ҳаракат қилди. Ганди Жанубий Африкада бўлгани каби Аҳмадобод шаҳрида Сабармати Ашрамда 78 нафар тарафдори билан юришга қарор қилди. 1930 йил 12 мартда улар Данди шаҳрига – 240 миля масофага йўл олишди. 11 март куни бўлиб ўтган ибодат йиғилишида Ганди шундай дейди: “Бизнинг ҳаракат ва мақсадимиз адолат, бизнинг воситамиз поклик Худо биз билан бирга”⁴.

Ўша вақтда у олтимиш уч ёшда бўлиб, гуруҳнинг энг кекса вакили эди. У Дандигача кунига ўн-ўн беш миля юрар эди. Тез-тез дам олса ҳам аравага чиқишни рад этар эди. Данди марши инглиз мустамлакачилигига қарши ҳаракат бўлиши билан бирга Ганди ижтимоий-сиёсий фаолиятининг энг муҳим қисмини ҳам ташкил этди. Бу юриш давомида Ганди ҳар бир қишлоқда нутқ сўзлар, газета учун мақолалар тайёрлар, мухбирларга хатлар ёзар эди. Шунингдек, Ганди манзил томон юрар экан, ҳар тўхтаган жойида юришнинг мантиқий сабабларини ҳам тушунтирар эди. Халқига адолатсиз Туз қонунлари

³ Tendulkar D.G. Mahatma: Life of Mohandas Karamchand Gandhi. – New Delhi. The Publications Divisions, Vol. III, 2016. – P. 18.

⁴ Nanda B.R. Pilgrim on His Trek: Recalling the Dandi March, The Times of India, 12-3-1992. – P. 4.

ва свараж моҳияти ҳақида тушунча берар эди. 24 кундан ортиқ давом этган юриш давомида 40 та қишлоқда нутқ сўзлади. Маҳаллий раҳбарлардан ўз лавозимларидан воз кечишни сўраб, мурожаат қилган. 5 апрелга қадар 740 нафар қишлоқ мудирларидан 140 таси ўз вазифасидан кетган. Бу ҳаракатларнинг барчаси Гандининг амалга ошираётган саъй-ҳаракатлари босқичма-босқич жараён эканлигини англатиб туради.

Будда ва Жайнийвийлик асосчиси Маҳавира сингари Ганди ҳам бутун Ҳиндистон бўйлаб пиёда юриш анъанасига амал қилди. У оддий одамларга ёқадиган воситаларни танлади. Шундай қилиб, у омма билан мулоқот учун барча мумкин бўлган воситалардан фойдаланди ва халқ қалбига йўл топа олди. Divya P.Joshi “Gandhi as a political communicator” номли диссертациясида шундай ёзади: “Ганди ўзи назарда тутган ягона Ҳиндистонни барпо этиш учун бу маршдан унумли фойдаланган”. Шунингдек, Ганди ижтимоий-сиёсий фаолият юртишда гуноҳ ва бурч ҳақидаги диний тушунчаларни ҳам моҳирона қўллаш олган. У шундай ёзади: “Дунёда ҳеч бир жойда Туз қонуни каби қонун йўқ. Агар шундай қонун бўлса, демак, у иблис қонуни, шайтоний қонун. Бундай қонунни амалга оширадиган ҳукуматга хизмат қилиш дҳарма эмас, балки адҳармадир”⁵.

У аёлларни ҳаракатга жалб қилиш учун мифларнинг машҳур мисолларидан ҳам фойдаланган. Йигирма тўрт кунлик юришдан сўнг Дандига етиб боришган, ва кечаси Ганди маъруза қилди. 1930 йил 6 апрель куни эрталаб денгизга кириб, бир ҳовуч туз олади ва қонун бузилди. Бир қарашда ҳеч нима содир бўлмагандек. Лекин Ганди инглиз империяси ҳукумати олдида жиноятчига айланди. Чунки ушбу воқеадан сўнг бутун Ҳиндистон бўйлаб, норозилик намоишлари бошланди. Гандишунос Нанда таъкидлаганидек, “Гандининг юриши баъзи инглиз амалдорлари ва ҳинд скептиклари тахмин қилганидек, муваффақиятсизликка учрамади, балки бутун мамлакат бўйлаб, худди электрдек ёйилди”. Неру таъбири билан айтганда: “Бугун у ўзининг узоқ йўлига олға юрди. Ва у ёнидан ўтганларнинг ҳар бирининг қалбида меҳр ва ишонч уйғота олди. Оддий одамлар озодлик ва ҳаёт учқунини ҳис қилишди. Бу узоқ йўлнинг ниҳояси, Ҳиндистон мустақиллигидир”⁶.

Бутун мамлакат бўйлаб одамлар Туз қонунига қарши чиқа бошлади. Ҳукумат Конгресс ташкилотини унинг маблағларини музлатиш орқали қатъий чоралар кўрди, сатыграҳага қарши курашди. Ҳукумат Ганди асарлари ва

⁵ Divya P. J. Gandhi as a political communicator. Diss. ...PhD Philosophy science. Mumbai. 1996. – P. 168.

⁶ Divya P. J. Gandhi as a political communicator. Diss. ...PhD Philosophy science. Mumbai. 1996. – P. 168.

матбуотга чекловлар қўйди. Вазият ҳукумат назоратидан чиқа бошлади. Ҳинд террорчилари томонидан уюштирилган кўпоровчилик ҳаракатларида олти киши вафот этди. Мамлакат бўйлаб ҳарбий сафарбарлик эълон қилинди. Ҳинд аскарлари оламонга қарата ўқ узишдан бош тортишди. Шу сабабли, инглиз ва ҳинд аскарлари ўртасида тўқнашувлар бўлди. Матбуотдаги чекловга норозилик сифатида Ганди ва унинг тарафдорлари Дҳарасанадаги ҳукуматга қарашли туз заводида туз қазиб олишни маълум қилди. 1930 йил 4 майда у ҳибсга олинди. Унинг ҳибсга олиниши вазиятни янада мураккаблаштирди. 90 мингга яқин фуқаролик қаршилик вакиллари қамоққа олинди. Конгресс раҳбарлари ҳам, Британия ҳукумати империяси ҳам Туз қонунига қарши ҳаракат бундай муваффақиятга эришиши ва Британия империясига жиддий хавф туғдиришини кутмаган эди. Ганди оддийгина тузни қудратли қурол ва оммавий масалага айлантириб, биринчи навбатда, сваражни, шунингдек, иқтисодий-сиёсий масалаларни оддий усулда ҳинд халқига етказа олди ва мустамлака ҳукуматини ларзага келтирди.

У Дандига машина ёки поездда бориши ҳам мумкин эди. Бутун йўлни пиёда босиб ўтишнинг нима кераги бор эди? Бунинг сабаби шундаки, пиёда юриш унга 24 кун давомида халқ билан жонли мулоқот, тўғридан-тўғри алоқа ўрнатиш, ўз ғояларини инсонларга тушунтириш орқали Ҳиндистонда катта ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар ва дунёга матбуот рекламасини яратиш имконини берди.

REFERENCES

1. Divya P. J. Gandhi as a political communicator. Diss. ...PhD Philosophy science. Mumbai. 1996. – P. 161.
2. The Collected Works of Mahatma Gandhi, (New Delhi: Publications Divisions Ministry of Information and Broadcasting, Govt of India), Vol. 42, P. 382. (CWMG).
3. Tendulkar D.G. Mahatma: Life of Mohandas Karamchand Gandhi. – New Delhi. The Publications Divisions, Vol. III, 2016. – P. 18.
4. Nanda B.R. Pilgrim on His Trek: Recalling the Dandi March, The Times of India, 12-3-1992. – P. 4.
5. Divya P. J. Gandhi as a political communicator. Diss. ...PhD Philosophy science. Mumbai. 1996. – P. 168.
6. Divya P. J. Gandhi as a political communicator. Diss. ...PhD Philosophy science. Mumbai. 1996. – P. 168.